

საწყისის გადატანის ერთ-ერთი თავისებურება ქართულ-ინგლისურ თარგმანთან მიმართებაში¹

თამარ გელაშვილი

სამხცე ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი

e-mail: tamunagelashvili@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.52340/lac.2022.935>

ენათა სისტემა, მათი სტრუქტურული თავისებურებები და მახასიათებლები სხვადასხვა კუთხით განიხილება ენათმეცნიერებაში. ენათა შედარებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ის გრამატიკული მიმართებანია, რომელსაც ყოველი ენა გამოყენების თავისებურ ხერხებს უსადაგებს. გრამატიკულ სტრუქტურათა ეკვივალენტობის საკითხი, თუ გავითვალისწინებთ სათარგმნი მასალის ჟანრს, სტილისტურ თუ სხვა თავისებურებებს, საკმაოდ რთულია და ერთმნიშვნელოვნად ვერ გადაწყდება. ეკვივალენტობას, ნებისმიერ დონეზე, საფუძვლად უდევს ორიგინალსა და სათარგმნ ტექსტებს შორის ძირითადი გრამატიკული მახასიათებლების მსგავსება- განსხვავების გამოვლენა. სტატიის მიზანს წარმოადგენს წარმოაჩინოს ქართულ ენაში არსებულ სახელწმინდური ფორმის, საწყისის, ქართულ-ინგლისურ თარგმანში გადატანის ერთ-ერთი თავისებურება. ამ თავისებურების გამოსავლენად, ჩვენ კონსტანტინე გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ შევადარეთ და შევუპირისპირეთ ინგლისურ ენაზე ნათარგმნ ვახტანგ ერისთავის ვარიანტს და მეტი სიზუსტისთვის ცალ-ცალკე განვიხილეთ საწყისის ინგლისურ-ქართულ თარგმანში გადატანის ერთ-ერთი თავისებურება.

საკვანძო სიტყვები: ენათა სისტემა, სტრუქტურათა ეკვივალენტობა, საწყისი, თარგმანები

თავის დროზე ვ. ფონ ჰუმბოლტი შენიშნავდა, რომ განსხვავებული წარმატებით, მაგრამ მაინც ყველა ენაზე ხერხდება ყველანაირი იდეის გადმოცემა. ასეთი გაგება, ბუნებრივია, გამორიცხავს თარგმანისადმი მექანიკურ მიდგომას და ტექსტის შემოქმედებით გადამუშავებას გულისხმობს. მექანიკური მიდგომა სრულიად მიუღებელია მხატვრული თარგმანის შემთხვევაში, რადგან იგი რთული ესთეტიკური ფენომენია და თარგმნის პროცესიც ორიგინალის ასლის გადმოღებას არ ნიშნავს. „თარგმანისას ერთმანეთს ხვდება არა მარტო ორი სხვადასხვა ენა, არამედ ორი სხვადასხვა კულტურა, სხვადასხვა ლიტერატურული ტრადიციები“ [ფანჯიკიძე 1999: 24]. ამდენად, ერთი ენიდან მეორეზე თარგმანის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა ამ ენებს შორის გარკვეული ეკვივალენტობის დადგენა, როგორც გრამატიკულ

¹ ნაშრომი წაკითხულია ქუთაისის VII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა და კულტურა“.

სტრუქტურებში, ისე აზრობრივი შესაბამისობის მიღწევა ნაწარმოების მიზანდასახულობისა და მხატვრული თავისებურებების შენარჩუნებით.

გრამატიკულ სტრუქტურათა ეკვივალენტობის საკითხი, თუ გავითვალისწინებთ სათარგმნი მასალის ჟანრს, სტილისტურ თუ სხვა თავისებურებებს, საკმაოდ რთულია და ერთმნიშვნელოვნად ვერ გადაწყდება. ეკვივალენტობას ნებისმიერ დონეზე საფუძვლად უდევს ორიგინალსა და ნათარგმნ ტექსტებს შორის ძირითადი გრამატიკული მახასიათებლების მსგავსება- განსხვავებათა გამოვლენა [ბახტაძე, 2010].

ქართულის შედარება განსხვავებულ სტრუქტურის ენებთან, ენის სხვადასხვა დონეზე, სხვადასხვა სირთულით წარმოგვიდგება. ქართულ-ინგლისურ თარგმანთან მიმართებით, შეიძლება ითქვას, რომ თარგმნის პროცესში სახელებთან განსაკუთრებული პრობლემები არ იქმნება, მაგრამ ზმნისა და მასთან დაკავშირებული სტრუქტურების აზრობრივ და გრამატიკულ შესაბამისობაში მოყვანა დიდ სირთულეებთანაა დაკავშირებული. აქედან გამომდინარე, სახელზმნის ლინგვისტური თავისებურებები განსაკუთრებით საინტერესოა თარგმანის შემთხვევაში, რადგან ის ავლენს, როგორც სახელისათვის, ასევე ზმნებისთვის სახასიათო ნიშნებს.

იმისათვის, რომ დაგვედგინა, რა საშუალებით გადმოიცემა ქართულ ენაში გამოყენებული სახელზმნური ფორმა- საწყისი, ინგლისურად ნათარგმნ ტექსტებში და ამის შედეგად გამოგვევლინა მისი გადატანის თავისებურებები, ჩვენ კონსტანტინე გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ შევადარეთ და შევუპირისპირეთ ინგლისურ ენაზე ნათარგმნ ვახტანგ ერისთავის ვარიანტს და აღმოჩნდა, რომ საწყისის გადატანა თარგმანში სხვადასხვა ფორმების საშუალებით არის შესაძლებელი.

ჩვენ სტატიაში განვიხილავთ საწყისის თარგმანში გადატანის ერთ კონკრეტულ თავისებურებას. კერძოდ, საწყისის შესატყვის ინფინიტიური ფორმების თავისებურებებს ქართულ-ინგლისურ თარგმანში.

საწყისი და ინფინიტივი ორივე სახელზმნური კატეგორიებია, რომლებიც წინადადებაში ხშირად მსგავსი სინტაქსური ერთეულებია. სწორედ ამ თავისებურებიდან გამომდინარე, ჩვენ მიერ მოძიებულ მაგალითებში აღმოჩნდა, რომ საწყისი ინგლისურ ვარიანტში ყველაზე მეტად ინფინიტივით არის გადმოცემული, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში **to** ნაწილაკით, იშვიათად კი **to** ნაწილაკის გარეშეა წარმოდგენილი.

თუ გადავხედავთ საწყისის ინგლისური ინფინიტივით გადმოცემის მაგალითებს, ვნახავთ, რომ ისინი მეტ-ნაკლები სიზუსტით არის ნათარგმნი. ამის მიუხედავად, საწყისის ეკვივალენტური სიტყვა, მოცემულ შემთხვევაში ინფინიტივი, თარგმანში გამოტოვებული არ არის.

განვიხილოთ საწყისის ინფინიტივით გადატანის რამდენიმე ტიპური შემთხვევა:

1. საწყისი გადმოცემულია **to** ნაწილაკიანი ინფინიტივით (**full infinitive**). მათი ლექსი-კური მნიშვნელობა აბსოლუტურად იდენტურია, ე.ი. ინფინიტივი ზედმიწევნით ზუსტად გადმოგვცემს ქართული საწყისის მნიშვნელობას.

„მამამზე საწოლიდან წამოიწია, შეევედრა გიორგის საერისთავოში **წასვლის** ნება დაერთო“ [გამსახურდია 2011: 26].

„Mamamzeh reached from his couch after the king and begged to be allowed **to go home**“ (ვ. ერისთავი).

„დილაადრიან ცხენები მზად ჰყავდეს მეჯინიბეთუხუცესს. ერთი ურემიც თან გაატანეთ. ვინძლო იარები გაეხსას და ვერ შეძლოსო **ცხენით სვლა**“ (გამსახურდია 2011: 26).

„Tell the master of the horse to have the horses saddled early in the morning. Let them take a cart and make it make it impossible **to ride**“ (ვ. ერისთავი).

„ხოლო მამამზეს **გამოკეთებას** აცდიან ალბათ, ეს მესაწოლე ბერი ისე საეჭვოდ სდუმს, შესაძლოა მსტოვარი იყოს“ (გამსახურდია 2011: 28).

„As for him, Mamamzeh, they would probably allow him **to recover**, he thought. That taciturn monk keeping watch by his bed looked so suspicious“ (ვ. ერისთავი).

„ახლა კი ხანგძლივად აღმასვლამ ისეთი უცნაური გულის **ძგერა** მოჰგვარა მელქისედეკს, იგი ვეღარც ღრუბლებს ხედავდა და ვეღარც ქორსატეველას ციხეს“ (გამსახურდია 2011: 45).

„But now the prolonged ascent had caused Melkisedek's heart **to palpitate** so violently that he could see neither clouds nor the castle“ (ვ. ერისთავი).

„ხმამდალი ღრიალითა და ზარით ეახლნენ ბორდოხანს, მუხლზე მოეხვივნენ და დაიწყეს **გლოვა**“ [გამსახურდია 2011: 55].

„They went to their mother, loudly crying and moaning . They embraced her knees and began **to lament** the dead“ (ვ. ერისთავი).

2. საწყისი გადმოცემულია განსხვავებული ლექსიკური მნიშვნელობის ინფინიტიური ფორმებით, რომელთა ლექსიკური მნიშვნელობა მეტ-ნეკლებად განსხვავდება, მაგრამ მაინც ერთმანეთთან შესაბამისობაშია. ასეთ შემთხვევებში წინადადების თარგმანი აზრობრივად მიახლოებულია, მაგრამ არაა ორიგინალის იდენტურია ფორმა.

„თუმცა ამ ტაძრისთვის თვალის **შევლება** ყოველ დროში სანუკველია“ [გამსახურდია 2011: 7].

„And yet it is a delight **to gaze** on this work of art at all times“ (ვ. ერისთავი).

„მოხუცს გულით უნდოდა ვინაობა და სადაურობა **ეკითხნა** მისთვის“ [გამსახურდია 2011: 32].

„The old man was curious **to learn** who he was and from where...“ (ვ. ერისთავი).

აღნიშნულ წინადადებებში საწყისის და ინფინიტივის ლექსიკური მნიშვნელობა მცირედ განსხვავდება, მაგრამ ერთმანეთს შეესატყვისება.

3. კვლევის დროს გამოიკვეთა ისეთი შემთხვევები, სადაც საწყისს **to** ნაწილაკიანი ინფინიტივი შეესაბამება, მაგრამ მათი ლექსიკური მნიშვნელობა მკვეთრად განსხვავდება. ამის მიუხედავად, მთარგმნელი საწყისს სწორედ მისი საშუალებით გადმოგვცემს და შედეგად მთარგმნელი წინადადებები დედანთან შედარებით განსხვავებულია, თუმცა შინაარსი მაინც არ ირღვევა და კონტექსტუალურად, ტექსტში შეინიშნება აზრთა ლოგიკური ბმა. განვიხილოთ რამდენიმე ნიმუში:

1. „მოულოდნელად ზეწამოიჭრა მეფე, ღამე ნებისაო, დააგდო სიტყვა. **წასვლა** დააპირა ანაზდეულად“ [გამსახურდია 2011: 26].

„The king rose abruptly from his set, and with a casual „ good night” was about **to cut short** his visit” (ვ. ერისთავი).

აღნიშნულ წინადადებაში საწყისის ფორმას „წასვლას“ შეესაბამება ინფინიტური ფრაზა „**to cut short**”, რაც ქართულად „შემოკლებას“ ნიშნავს. მათი ლექსიკური მნიშვნელობა მკვეთრად განსხვავებულია. ამის მიუხედავად, მთარგმნელს მოცემული საწყისი ინგლისურად „**to cut short**” ინფინიტური ფრაზით გადმოაქვს.

„მოსაბოდიშებელი მზად ჰქონდა: ალაპები დაგვიგროვდა და მწუხრის შემდეგ გვიან **ხლებას** მოვერიდეთ“ [გამსახურდია 2011: 37].

„He had a plausible excuse: collecting offerings for the agapae had taken much time and could not find it in his heart **to intrude** upon the king so late” (ვ. ერისთავი).

აღნიშნულ შემთხვევაში საწყისის ფორმას „**ხლებას**“ შეესაბამება ინფინიტური ფორმა „**to intrude**”, რომლის ლექსიკური მნიშვნელობაა „შემოჭრა“, „შემოსევა“, სრულიად განსხვავდება საწყისის ლექსიკური მნიშვნელობისგან, მაგრამ ამის მიუხედავად, მთარგმნელი ინგლისურ ენაში საწყისის გადატანის საშუალებად სწორედ ამ ინფინიტურ ფორმას ირჩევს.

„დიდის ჯარით აპირებდა კოლონკელიძე არაგვის ხეობაში **გადმოსვლას**“ [გამსახურდია 2011: 77].

„Kolonkelidze intended **to invade** The Aragvi Gorge with considerable forces” (ვ. ერისთავი).

მოცემულ მაგალითში საწყისი ფორმა „**გადმოსვლა**“ გადატანილია ინგლისურ ენაში ინფინიტური ფორმით „**to invade**”, რომლის მნიშვნელობაა „დაპყრობა“. მიუხედავად იმისა, რომ ამ შემთხვევაშიც საწყისის და ინფინიტის მნიშვნელობები მკვეთრად განსხვავებულია, მთარგმნელი „**გადმოსვლის**“ შესატყვისად სწორედ მას ირჩევს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რიგი ქართული საწყისი გადმოცემულია ინფინიტით **to** ნაწილაკის გარეშე. ამ სახით ინფინიტის გვხვდება მოდალური ზმნების შემდეგ. საწყისის ეკვივალენტური ინფინიტის მოსდევს **can, could და would** მოდალურ ზმნას. ამ შემთხვევებში საწყისი და მისი შესაბამისი ინფინიტის ლექსიკური მნიშვნელობა ძირითადად იდენტურია, მაგრამ ზოგადად წინადადებები დედანთან შედარებით მეტ-ნაკლები სიზუსტითაა ნათარგმნი.

„ მოხუცს გულით უნდოდა ვინობა და სადაურობა ეკითხნა მისთვის, მაგრამ **სიტყვის დაძვრა** ვერც კი მოასწრო, მწუხრი მშვიდობისაო დაუბარა უცნობმა და გაუჩინრდა“ [გამსახურდია 2011: 77].

„ The old man was curious to learn who he was and from where, but before he could **utter** a single word the stranger had said good-bye and vanished in the darkness” (ვ. ერისთავი).

„ვიდრე მოხუცი გაიოზი **წამოდგომას** შესძლებდა, შავანაფორიანმა გაარღვია ბერებისა და მორჩილების ბრბო, თავს წამოადგა კათალოკოსს“ [გამსახურდია 2011: 39].

„Before the aged monk could **rise** to his feet, someone wearing a black cassock had elbowed his way through the crowd of monks and novices” (ვ. ერისთავი).

„მამამზემ იცოდა, გულმხეცი რომ იყო გიორგი მეფე, მაგრამ თუ მას ფარისევლური ცრემლის **თხევა** შეეძლო, ეს არ ეგონა მას“ [გამსახურდია 2011: 6].

„He knew King Giorgi’s fierce heart, but had never conceived it possible that Giorgi could **shed** crocodile tears” (ვ. ერისთავი).

კვლევის დროს გამოიკვთა ისეთი შემთხვევაც, როდესაც ბრძანებითი წინადადებების თარგმნისას საწყისის გადატანა ინფინიტივით **to** ნაწილაკის გარეშე ხორციელდება.

„**გლოვა** გმართებსო ცხენო, აღარ გყავსო პატრონი შენი, გლოვა გმართებსო, ცხენო, აღარ გყავსო გმირი ჭიაბერი“ [გამსახურდია 2011: 65].

„**Grieve**, horse, for the master is no more! Grieve, horse, the hero Chiaberi is no more” (ვ.ერისთავი).

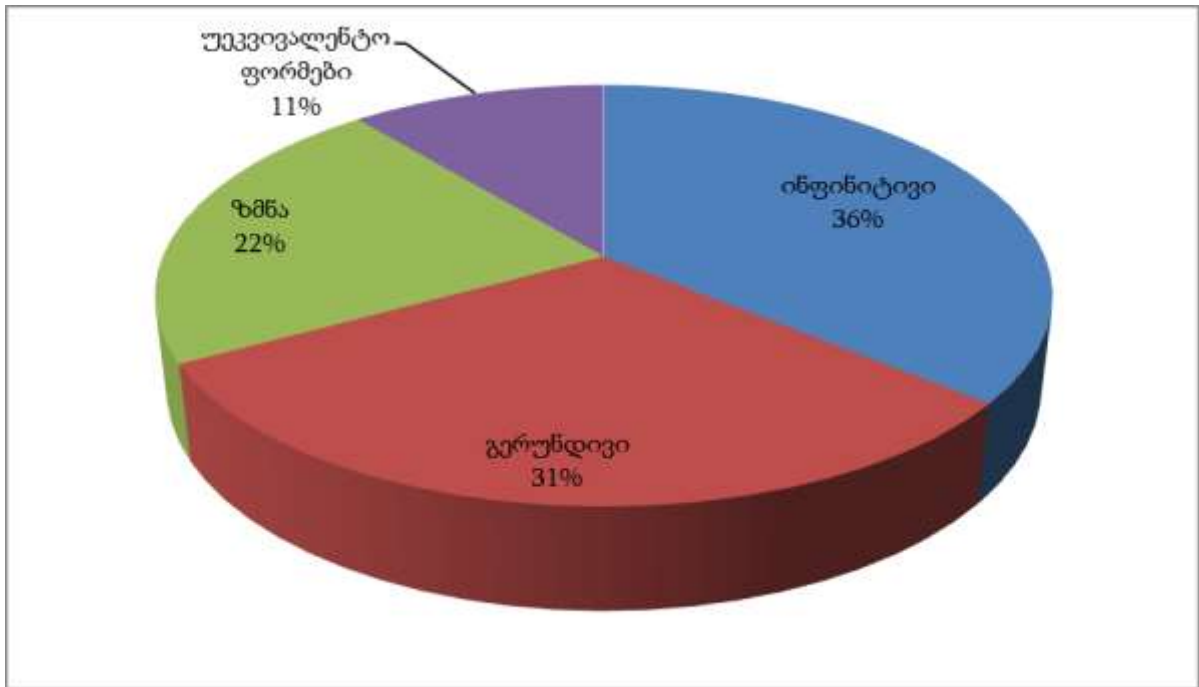
ამგვარად, მოძიებულმა მაგალითებმა ცხადყო, რომ ქართული საწყისი ინგლისურ თარგმანში ყველაზე მეტად სრული ინფინიტიური ფორმით (ანუ ინფინიტივით **to** ნაწილაკით) არის გადმოცემული. ასევე, გვხვდება უნაწილაკო (ე.წ. **bare infinitive**) ინფინიტიური ფორმებიც, რომლებიც ძირითადად მოდალური ზმნების შემდეგ არის გამოყენებული.

„ვიდრე მოხუცი გაიოზი **წამოდგომას** შესძლებდა, შავანაფორიანმა გაარღვია ბერებისა და მორჩილების ბრბო, თავს წამოადგა კათალიკოსს“ [გამსახურდია 2011: 39].

„ Before the aged monk could **rise** to his feet, someone wearing black cassock had elbowed his way through the crowd of monks ad novices” (ვ.ერისთავი).

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, საწყისის და მისი ეკვივალენტური ინფინიტივის ლექსიკური მიმართება სხვადასხვაგვარია. წინადადებათა ერთ რიგში საწყისისა და ინფინიტივის აბსოლუტურად იდენტური მნიშვნელობები აქვთ, შესაბამისად, ზედმიწევნით ზუსტად არის გადმოცემული საწყისის ლექსიკური მნიშვნელობა. ამ თვალსაზრისით მაგალითების მეორე ჯგუფი განსხვავებულია. აქ საწყისისა და შესაბამისი ინფინიტივის მნიშვნელობები განსხვავებულია, მაგრამ ერთ შემთხვევაში მათ შორის არსებული ლექსიკური სხვაობა შედარებით მცირეა, მეორე შემთხვევაში კი მათი ლექსიკური მნიშვნელობა მკვეთრად განსხვავებულია და ამიტომ წინადადებების თარგმანი მეტ-ნაკლები სიზუსტით ხასიათდება.

სტატის დასასრულს უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ კ. გამსახურდიას რომანიდან მოძიებული 100 წინადადების შესაბამისად თარგმნილი 100 წინადადების ანალიზის შემდეგ, საწყისის გადატანის 115 შემთხვევა აღმოჩნდა, რომელთა შორის გამოიკვთა საწყისის ინფინიტივით გადატანის 42 შემთხვევა, გერუნდივით გადატანის 36 შემთხვევა, ზმნით ჩანაცვლების 25 შემთხვევა და საწყისის ეკვივალენტური ფორმების არ გადატანის 12 შემთხვევა. მოცემული კვლევა კი გვაძლევს შემდეგი დასკვნის გაკეთების საფუძველს-საწყისის გადატანა თარგმანში მეტწილად სწორედ ინფინიტივის საშუალებით ხორციელდება, რაც მათ შორის მსგავსი მორფო-სინტაქსური თავისებურებებით არის განპირობებული.

ლიტერატურა:

1. ბახტაძე დ.(2010): ლინგვისტური ტიპოლოგიის საფუძვლები, გამომცემლობა მწიგნობარი. თბილისი.
2. ფანჯიკიძე დ. (1999): ქართული თარგმანის ისტორიის საკითხები, თსუ გამომცემლობა.თბილისი.

საანალიზო წყაროები:

1. გამსახურდია კ. (2011): დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა, პალიტრა L, თბილისი.
2. Gamsakhurdia K. (1955): The Hand of a Great Master, Foreign Language Publishing House, Moscow.

Tamar Gelashvili
Samtskhe-Javakheti State Teaching University

One of the peculiarities of the infinitive in Georgian-English Translation

Abstract

The language systems and their structural features can be discussed differently in modern linguistics. One of the most important ways to compare languages is the comparison of their grammatical features that are specific to them. The equivalence of grammatical structures is quite a complicated issue in translation due to the genre, stylistic features or other peculiarities of the text to be translated. Equivalence at any level is based on identification of similarity and difference of the grammatical characteristics between original and translated texts. The purpose of the article is to demonstrate one of the translation ways of Satskisi from Georgian into English and their peculiarities based on English translation of „The hand of a Great Master” by V. Eristavi.

Key words: language system, structure equivalence, source, translation.

რეცენზენტი: პროფესორი ნ. გელდიაშვილი